

Теорія

ISSN 2078-7782

і практика

**У ПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНИМИ
СИСТЕМАМИ**

ФІЛОСОФІЯ
ПСИХОЛОГІЯ
ПЕДАГОГІКА
СОЦІОЛОГІЯ

2'2022

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ:
філософія, психологія, педагогіка, соціологія**
Щоквартальний науково-практичний журнал 2'2022
Видання засновано 2000 р.

Головний редактор:
Романовський О.Г., член-кор. НАПН, д-р пед. наук

Координаційна рада:
Сокол Є. І., член-кор. НАН України, д-р техн. наук (заст.гол.ред.)
Товажнянський Л.Л., член-кор. НАН України, д-р техн. наук (заст.голови)
Андрущенко В.П., акад. НАПН України, д-р філос. Наук
Бабаєв В.М., акад. НАПН України, д-р наук з держ. управління
Бойчук Ю. Д., член-кор. НАПН, д-р пед. наук
Биков В.Ю., акад. НАПН України, д-р техн. наук
Гардоцька Т., хабілітований д-р наук (Польща)
Іліаш Н., д-р техн. наук, (Румунія)
Коваленко О.Е., д-р пед. наук
Копитов Р.А., д-р інж. наук (Латвія)
Кучабський О. Г., д-р наук з держ. управ. (Польща)
Луговий В.І., акад. НАПН України, д-р пед. наук
Масирова Р.Р., акад. МАНПО, д-р пед. наук (Казахстан)
Олав Аарна, д-р екон. наук (Естонія)
Сеппо Холтта, д-р наук (Фінляндія)
Фетинюк В. д-р економ. наук (Молдова)

Держвидання
Свідоцтво: КВ №5212
від 18.06.2001 р.

Засновники видання:
Національний технічний університет „Харківський політехнічний інститут”,
Харківський національний педагогічний університет ім.Г.С.Сковороди,
Українська інженерно-педагогічна академія

Видається за рішеннями
Вчених рад, протоколи:
НТУ “ХПІ” №4 від 27.05.2022
ХНПУ ім.Г.С.Сковороди № 5 від 24.06.2022
УПА № 11 від 27.05.2022

З М І С Т

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

- Романовська О. О.* Формування навичок саморегуляції у магістрів освітніх, педагогічних наук..... 3
- Слободяник В. І., Шевелєва Ю. А.* Теоретичні засади самозбережувальної поведінки майбутніх фахівців екстремального виду діяльності..... 27

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ЗМІСТУ

- Сірко Р. І., Годій Л. В.* Професійно-екстремальна компетентність майбутніх психологів Оперативно-рятувальної служби..... 38
- Berkutova T. I., Vrakina V. V., Sadkovska V. A.* Forming grammatical competence while teaching professionally-oriented foreign language in non-linguistic universities..... 48
- Gren L. M., Cherkashyn A. I., Karlyuk S. V.* A pedagogue’s facilitation competency in teaching foreign students..... 62

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ І ЗАСОБИ НАВЧАННЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

- Гладченко О. В. Ратушняк Т. В. Беспарточна О. І.* Сучасні інформаційно-комунікаційні технології для забезпечення якісного дистанційного навчання..... 76
- Стельмах О. В.* Особливості впливу соціальних мереж на студентів..... 92

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНІВ ЛІДЕРСТВА, УПРАВЛІННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ОБ’ЄКТУ

- Гура Т. В., Пономарьов О. С.* Формування лідерського потенціалу інтелігента..... 101

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ: ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, МЕНЕДЖМЕНТ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

- Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К., Харченко А. О., Грінченко М. А.* Лідерство в управлінні проектами..... 113

Роксолана Сірко

доктор психологічних наук, доцент, начальник кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності; Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-9398-6272
E-mail: r.sirko@i.ua

Лілія Годій

ад'юнкту кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності; Львів, Україна
ORCID: 0000-0003-1379-0470
E-mail: liliiahodii@gmail.com

ПРОФЕСІЙНО-ЕКСТРЕМАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

Анотація: у статті проаналізовано теоретичні аспекти понять “компетентність”, “професійна компетентність”, “професійно-екстремальна компетентність” у різних наукових джерелах. Розглянуто етимологію та лексичне значення терміну “компетентність”, встановлено, що для фахівців, що працюють в екстремальних умовах, важливим є формування професійно-екстремальної компетентності. Під професійно-екстремальною компетентністю ми розуміємо складну систему діяльнісно-рольових (знань, вмінь, навичок) та особистісних (професійно важливих якостей) характеристик, які забезпечують здатність і готовність фахівця ефективно виконувати професійні завдання в особливих та екстремальних умовах.

Ключові слова: компетентність; професійна компетентність; майбутні психологи; професійно-екстремальна компетентність.

Roksolana Sirko

doctor of psychological sciences, associate professor, head of the department of applied psychology and pedagogy, Lviv State University of Life Safety; Lviv, Ukraine
E-mail: r.sirko@i.ua

Liliia Hodii

adjunct of department of applied psychology and pedagogy, Lviv State University of Life Safety; Lviv, Ukraine
E-mail: liliiahodii@gmail.com

PROFESSIONAL-EXTREME COMPETENCE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS OPERATIONAL AND RESCUE SERVICE

Abstract: the article is devoted to the analysis of theoretical aspects of the concepts “competence”, “professional competence”, “professional-extreme competence” in various scientific sources. The etymology and lexical meaning of the term “competence” were analyzed,

it was established that the development of professional-extreme competence is important for specialists working in extreme conditions and situations. Under professional-extreme competence we understand a complex system of activity-role (knowledge, skills, abilities) and personal (professionally important qualities) characteristics that provide the ability and willingness of the specialist to effectively perform professional tasks in special and extreme conditions.

Key words: competence; professional competence; future psychologists; professional-extreme competence.

Роксолана Сирко, Лилия Годий

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЭКСТРЕМАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ ОПЕРАТИВНО-СПАСАТЕЛЬНОЙ СЛУЖБЫ

Аннотация: в статье проанализированы теоретические аспекты понимания “компетентности”, “профессиональной компетентности”, “профессионально-экстремальной компетентности” в различных научных источниках. Рассмотрены этимология и лексическое значение термина “компетентность”, установлено, что для специалистов, работающих в экстремальных условиях, важно формирование профессионально-экстремальной компетентности. Под профессионально-экстремальной компетентностью мы понимаем сложную систему деятельностно-ролевых (знаний, умений, навыков) и личностных (профессионально важных качеств) характеристик, обеспечивающих способность и готовность специалиста эффективно выполнять профессиональные задачи в особых и экстремальных условиях.

Ключевые слова: компетентность; профессиональная компетентность; будущие психологи; профессионально-экстремальная компетентность.

Roksolana Sirko, Liliia Hodii

An extended abstract of the paper on subject of:

“Professional-extreme competence of future psychologists of Operational and Rescue Service”

***Problem setting.** Modern dynamic life, aggravation of the socio-political situation in Ukraine, increasing the number and scale of emergencies, various conditions and specific situations, where a person mainstay, naturally affect the growth of social and professional requirements for human security. Accordingly, the issue of professional training of future psychologists and their professional competence in educational institutions with specific learning conditions is relevant. The main task of the education system, respectively, is to train highly qualified and competent professionals with a creative approach to work and ability to solve problems that need professional and personal self-development, who will be able to act professionally in extreme conditions.*

***Recent research and publication analysis.** The following scientific works by foreign and national authors attest to intensity of research regarding psychological and pedagogical issues of professional competence: V. Bolotov, E. Zeyer, I. Zyazyun, M. Koval, N. Kuzmina, A. Markova, J. Raven, N. Nychkalo, O. Ovcharuk, O. Savchenko, N. Sidorchuk, L. Petrovska, L. Filatova, S. Shchennikov, F. Sharipovetc. The main aspects of professional competence of future psychologists are revealed in the researches of Y. Vintyuk, Zh. Virna, T. Hryhorenko, L. Mitina, V. Synyshyna, R. Sirko, D. Suprun, N. Peregonchuk, N. Poviakel, N. Chepeleva.*

***Paper objective.** The purpose of the article is to generalize scientific ideas about*

professional-extreme competence and the implementation of etymological, lexical and psychological-pedagogical analysis of the above concept.

Paper main body. *In the Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian language, the word “competent” has two meanings: one who has sufficient knowledge in any field, who is well acquainted with something; clever; who has certain powers; full-fledged. In the explanatory dictionary of the modern Ukrainian language, the term “competence” is interpreted as the presence of authoritative opinion. The etymological dictionary of the Ukrainian language, edited by O. Melnychuk, states that the word “competence” is borrowed from Latin and means “compliance, consistency”. In the British encyclopedic dictionary “Longman Dictionary of Contemporary English”, the concept of “competence” is quite succinctly interpreted as “the ability to do something good”. In another British dictionary, Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus, “competence” is the ability to do something good. In the dictionary of foreign words “competence” is awareness, authority, and “competence” is a range of powers.*

According to The Law of Ukraine “On Higher Education” №1556-VII competence is a dynamic combination of knowledge, skills, ways of thinking, opinions, values, other personal qualities, which recognizes person’s ability to successfully socialize, perform professional and/or further educational activity.

According to researcher I. Zimna, the term “competence” is a specific ability required to effectively perform a specific action in a particular subject area and includes specialized knowledge, special subject skills, ways of thinking, and responsibility for their actions. S. Shchennikov interprets competence as a set of knowledge, skills and attitudes in the process of professional activity, determined by the requirements of the positions held, the specific situation and business goals of the organization. Scientist F. Sharipov argues that competence – a set of

personality traits that allow him to perform certain activities aimed at solving problems in certain areas. The author considers the competence as a range of issues in which the specialist is well aware, has knowledge and experience.

The professional competence of a psychologist is a rather complex psychological phenomenon that ensures the success of professional activities and includes a system of activity-role (knowledge, skills and abilities) and personal (professionally important qualities) features. N. Chepeleva interprets the professional competence of a practical psychologist as a unity of knowledge necessary for successful professional activity and experience, which involves not only the possession of the necessary practical skills and techniques, but also a developed field of professional meanings, which also determines the creative the nature of the practical psychologist.

During extreme activities, the intensity of the work of the psychologist of the rescue service increases significantly, which is difficult for the central nervous system and requires the formation of a new dynamic stereotype, uncharacteristic of the individual in normal conditions. Stressors of activity in extreme conditions are: death, work with relatives of the victims, unpredictability of circumstances, emotional burnout, communication with journalists, and lack of time to make decisions, inability to rest, constant mental stress. It follows that effective ability to work in special conditions is provided by professional-extreme competence. There are also professional and extreme tasks related to activities in special and extreme conditions, including the provision of emergency psychological assistance to victims. According to this, the psychologist must have the necessary level of personal preparedness for activities in difficult conditions, skills of psychological impact on the personality, as well as comply with occupational safety requirements.

In the psychological and pedagogical literature it is highlighted that there is no unambiguous interpretation of the concept of “professional-extreme competence”, and in

scientific publications use the term “extreme competence” (I. Aminov, A. Markov, S. Pazukhina, A. Pogorelov, O. Tsilmak, O. Shinkarenko). O. Tsilmak interprets the extreme competence as the ability of an employee to act effectively and professionally in difficult, conflicting, extreme conditions on the basis of acquired knowledge, practical skills and abilities. O. Shakhmatova, extreme competence is the ability to act in suddenly difficult conditions, in accidents, violations of technological processes, etc. S. Pazukhin in terms of teacher competence, under the extreme competence of the teacher considers a type of professional competence that combines special psychological qualities of the teacher, abilities, skills and abilities that determine the effectiveness of the teacher in extreme conditions of life and readiness to provide primary (emergency)) medical, psychological and pedagogical assistance to the student. Under extreme competence O. Pogorelov understands the individual characteristics of the individual, which is manifested in its desire and ability to successfully and safely perform professional tasks, thereby maintaining its integrity in extreme situations.

By professional-extreme competence

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне динамічне життя, загострення соціально-політичної ситуації в Україні, зростання кількості та масштабів надзвичайних ситуацій, різноманітні умови та специфічні ситуації, у яких може опинитись людина, закономірно впливають на зростання суспільних і професійних вимог до сфери галузі безпеки людини. Відповідно проблематика професійної підготовки майбутніх психологів та їхньої професійної компетентності у закладах освіти із специфічними умовами навчання є актуальною. Основним завданням системи освіти, відповідно, стає підготовка висококваліфікованих і компетентних фахівців із креативним підходом до роботи

we mean a complex system of activity-role (knowledge, skills, abilities) and personal (professionally important qualities) characteristics that provide the ability and willingness of the specialist to effectively perform professional tasks in special and extreme conditions.

Conclusions of the research. First, the issue of professional competence formation in future psychologists remains in the focus of attention of both national and foreign researchers, especially extreme competence. Second, professional-extreme competence is a complex system of activity-role (knowledge, skills, abilities) and personal (professionally important qualities) characteristics that provide the ability and willingness of a specialist to effectively do professional tasks in special and extreme conditions. Third, future psychologists' professional training have to consider the formation of professional-extreme competence and try to introduce modern educational technologies, with the aim of professional and practical development.

A perspective in further research in the authors' opinion is determining of criteria and the extent of professional-extreme competence accomplishment in future psychologists.

та вирішення завдань, що прагнуть до постійного професійного та особистісного саморозвитку, а також спроможних професійно діяти в екстремальних умовах.

Одним із пріоритетних напрямків державної політики у сфері цивільного захисту є вирішення проблеми доступності психологічної допомоги для різних верств населення, які потерпіли від наслідків надзвичайних ситуацій, що регламентується наказом Міністерства внутрішніх справ України від 31.08.2017 р. № 747 “Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій”. Саме це й зумовлює необхідність підготовки великої кількості практичних психологів і соціальних працівників, які могли б надавати екстрену психологічну допо-

могу. Особливістю роботи психолога Державної служби України з надзвичайних ситуацій є різноплановість, багатофункціональність, високе психоемоційне навантаження, непередбачуваність ситуацій та реакцій людей, підвищена відповідальність за свої дії в умовах ризику, що свідчить про потребу в швидкому реагуванні та прийнятті рішень. Зважаючи на це, дієвий результат роботи психолога оперативно-рятувальної служби, залежить від його професійної компетентності, а саме професійно-екстремальної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Психолого-педагогічну проблематику компетентності фахівця висвітлювали у своїх працях такі науковці, як В. Болотов, Е. Зеєр, І. Зязюн, М. Коваль, Н. Кузьміна, А. Маркова, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Савченко, Н. Сидорчук, Л. Петровська, Дж. Равен, Л. Філатова, С. Щенніков, Ф. Шаріпов та ін. Основні аспекти професійної компетентності майбутніх психологів розкриваються в дослідженнях Ю. Вінтюка, Ж. Вірної, Т. Григоренко, Л. Мітіної, В. Синишиної, Р. Сірко, Д. Супрун, Н. Перегончук, Н. Пов'якель, Н. Чепелевої. У їхніх публікаціях розглядаються проблеми підготовленості майбутніх фахівців до практичної діяльності, різноманітні аспекти формування професійної компетентності психологів. Аналіз спеціальної літератури показав, що існують відмінності між підготовкою психологів до екстремальних умов діяльності в Україні та за кордоном. В Європі та Сполучених Штатах Америки підготовка здійснюється на базі основної освіти в рамках спеціального стажування. Фахову підготовку психологів до екстремальних умов діяльності в Україні здійснюють на базі відомих спеціалізованих закладів вищої освіти, у результаті якого вона набуває фундаментальних знань, умінь і навичок із обраної спеціальності, та комплекс індивідуально-психологічних властивостей, які детермінують її психологічну придатність до

системи спеціальностей, напряму “людина-людина” та до роботи в екстремальних ситуаціях.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Проведений аналіз наукових публікацій та досліджень із проблеми формування професійної компетентності у майбутніх психологів дозволив визначити, що незважаючи на розроблення окремих аспектів щодо формування професійно-екстремальної компетентності у спеціалістів екстремального профілю, а саме психологів оперативно-рятувальної служби, наявні дослідження не вичерпують цілісного її розв'язання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є узагальнення наукових уявлень щодо професійно-екстремальної компетентності та здійснення етимологічного, лексичного та психолого-педагогічного аналізу вищезазначеного поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наукові терміни “компетенція” та “компетентність” у педагогічній науці мають різні значення. Більшість зарубіжних джерел, що стосуються проблематики актуальних змін процесу професійної освіти є англomовними, тому слід зазначити, що в сучасній англійській мові наявне тільки поняття “компетенція”, відповідно в англomовних джерелах під поняттям “компетентність” розуміється фактична сукупність певних компетенцій.

В Академічному тлумачному словнику української мови слово “компетентний” має два значення: який має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який має певні повноваження; повноправний [1]. У тлумачному словнику сучасної української мови термін “компетентність” трактують, як наявність авторитетної думки [2]. В етимологічному словнику української мови, за редакцією О. Мельничука, подано, що слово “компе-

тенція” запозичили з латинської мови та означає “відповідність, узгодженість” [4, с. 542–543]. У британському енциклопедичному словнику “Longman Dictionary of Contemporary English” поняття “компетентність” достатньо лаконічно трактується як “здатність робити щось добре” [20].

У ще одному британському словнику “Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus”, “компетентність” – уміння робити щось добре [19]. У словнику іншомовних слів “компетентність” – це обізнаність, авторитетність, а “компетенція” – це коло повноважень [12]. Відповідно до Закону України “Про освіту” від 05.09.2017 року №2145-VII компетентність – це “динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність” [10]. У Законі України “Про вищу освіту” від 01.07.2014 року №1556-VII “компетентність” – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [9].

У “Психологічному тлумачному словнику найсучасніших термінів”, за редакцією В. Шапара “компетентність” (від лат. *competens* – відповідний, здатний) – це психосоціальна якість, що означає силу і впевненість, яка виходить із почуття власної успішності та дає людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням [14, с. 203].

В “Енциклопедії освіти” за редакцією В. Кременя “компетенція – це відчужена від суб’єкта, наперед задана соціальна норма до освітньої підготовки учня, яка є необхідною для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері діяльності” [3, с. 409].

На думку І. Зимньої, термін “компетентність” – це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання

конкретної дії в конкретній предметній галузі і включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також відповідальність за свої дії [5]. С. Щенніков тлумачить компетенцію як сукупність знань, умінь і відносин у процесі професійної діяльності, що визначаються вимогами займаних посад, конкретної ситуації та бізнес-цілями організації [7]. Ф. Шаріпов стверджує, що компетентність – сукупність рис особистості, що дозволяють їй якісно виконувати визначену діяльність, що направлена на вирішення проблем в певній галузі. Компетенцію автор розглядає, як коло питань, в яких фахівець добре обізнаний, має знання і досвід [15].

Професійна компетентність психолога є досить складним психологічним явищем, що забезпечує успішність професійної діяльності й включає в себе систему діяльнісно-рольових (знання, уміння й навички) та особистісних (професійно важливих якостей) особливостей. Так, Н. Чепелева трактує професійну компетентність практичного психолога як єдність знань, які є необхідними для успішного здійснення професійної діяльності та набутого досвіду, що передбачає не лише володіння необхідними практичними вміннями й техніками, а й наявність розвиненого поля професійних смислів фахівця, що також зумовлює творчий характер діяльності практичного психолога [14].

Проведений аналіз наукової літератури [6, 11, 13] показав, що діяльність практичного психолога можна розділити на два періоди: повсякденна діяльність у звичайних умовах та діяльність у екстремальних ситуаціях. Повсякденна діяльність проходить в умовах монотонії, депривації та впливу несприятливих факторів, які спричиняють значне психічне навантаження. Це, зокрема: невелика заробітна плата, великий обсяг роботи, жорстка дисципліна, емоційне вигорання, перевантаження додатковими обов’язками.

При екстремальній діяльності напруженість роботи психолога оперативно-

рятувальної служби значно зростає, що є важким для центральної нервової системи та вимагає формування нового динамічного стереотипу, невластивого особистості в звичайних умовах. Стресовими чинниками діяльності в екстремальних умовах є: загибель людей, робота з родичами загиблих, непередбачуваність обставин, емоційне вигорання, спілкування з журналістами, дефіцит часу для прийняття рішень, неможливість відпочинку, постійна нервово-психічна напруга. З цього випливає, що ефективна здатність до професійної діяльності в особливих умовах забезпечується професійно-екстремальною компетентністю.

Виділяють також професійно-екстремальне завдання, яке пов'язане із діяльністю в особливих та екстремальних умовах, зокрема наданням екстреної психологічної допомоги потерпілим. Згідно з цим психолог повинен володіти необхідним рівнем особистісної підготовленості до діяльності у складних умовах, навичками психологічного впливу на особистість, а також дотримуватись вимог безпеки праці [11].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що однозначного трактування поняття “професійно-екстремальна компетентність” немає, а в наукових публікаціях вживають поняття “екстремальна компетентність” (І. Амінов, А. Маркова, С. Пазухіна, А. Погорелов, О. Цільмак, О. Шинкаренко).

Маркова А. трактує екстремальну компетентність як спроможність діяти в умовах, що раптово ускладнились, наприклад, при різноманітних аваріях, а також порушеннях технологічних процесів, а також як компонент професійної компетентності [6]. О. Цільмак трактує екстремальну компетентність фахівців правоохоронних органів, як здатність працівника ефективно та професійно діяти в складних, конфліктних, екстремальних умовах на основі набутих знань, практичних умінь та навичок [13]. Більше того, проаналізувавши діяльність працівників кримінальної міліції, дослідниця вважає підґрунтям екстремальної компетентності

– психофізіологічні (здатність до тривалого напруження сенсорних систем в умовах моногонії, швидкість реагування на небезпеку, витривалість) й індивідуально-психологічні властивості, професійно значущі якості (дослідниця виділяє емоційно-вольові якості – цілеспрямованість, наполегливість, схильність до виправданого ризику, сміливість, самовладання, витримка), мотивація. За формою прояву екстремальну компетентність дослідниця розглядає, як свідому (коли людина знає, що входить у структуру і зміст оперативно-розшукової діяльності у складних, конфліктних і екстремальних ситуаціях та свідомо виконує її) та несвідому (коли навички повністю інтегровані, вбудовані у поведінку працівника кримінальної міліції і йому не потрібно думати про те, що він робить) [13].

На думку О. Шахматової, екстремальна компетентність – це здатність діяти в раптово ускладнених умовах, при аваріях, порушеннях технологічних процесів тощо [17]. С. Пазухіна з точки зору компетентності вчителя, під його екстремальною компетентністю розглядає вид професійної компетентності, що поєднує в собі особливі психологічні якості педагога, здібності, навички та вміння, що детермінують ефективність дій педагога в екстремальних умовах життєдіяльності дитини та готовності до надання первинної (екстреної) медико-психолого-педагогічної допомоги учню [7].

Під екстремальною компетентністю О. Погорелов розуміє індивідуальну характеристику особистості, що проявляється в її прагненні і здатності успішно й безпечно виконувати професійні завдання, тим самим зберігаючи свою цілісність в екстремальних ситуаціях [8]. Екстремальна компетентність реалізується в ряді компетенцій, які можуть бути об'єднані в три групи ключових компетенцій: компетенції, пов'язані із самовизначенням особистості в екстремальних ситуаціях; компетенції регуляції; компетенції саморегуляції в екстремаль-

них умовах і екстремальних ситуаціях.

Під професійно-екстремальною компетентністю ми розуміємо складну систему діяльнісно-рольових (знань, вмінь, навичок) та особистісних (професійно важливих якостей) характеристик, які забезпечують здатність і готовність фахівця ефективно виконувати професійні завдання в особливих та екстремальних умовах.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У підсумку зазначимо, що сутність визначення компетенції у тлумаченні різними словниками і дослідниками, розкривається через поняття “знання”, “уміння”, “навички” і “здібності”, які було успішно здобуто упродовж навчання. Також виявлено, що психологи, які виконують свої завдання в особливих та екстремальних умовах повинні бути психологічно підготовленими, а також володіти ще й спеціальною компетентністю, яка

дозволяє їм зберігати внутрішній баланс і виконувати в будь-який момент поставлені професійні завдання в екстремальних умовах своєї діяльності. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що однозначного трактування поняття “професійно-екстремальна компетентність” немає. Під професійно-екстремальною компетентністю ми розуміємо складну систему діяльнісно-рольових (знань, вмінь, навичок) та особистісних (професійно важливих якостей) характеристик, які забезпечують здатність і готовність фахівця ефективно виконувати професійні завдання в особливих та екстремальних умовах.

Подальшого розроблення потребують проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби, зокрема впровадження сучасних освітніх технологій з метою професійно-практичного розвитку.

Список літератури:

1. Академічний словник української мови. НАН України. 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/kompetentnyj>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. – Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Енциклопедія освіти. Академія Педагогічних Наук України / голов. Е 64, ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 409 с., 1040 с.
4. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. К. : Наук. думка, 1985. Т. 2 : Д - Копці / укл.: Н. С. Родзевич та ін. 1985. 572 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.

6. Маркова А. К. Психология профессионализма. М. : Международный гуманитарный фонд “Знание”, 1996. 312 с.
7. Пазухина С. В. Эмпирическое исследование уровня сформированности экстремальной компетентности у будущих учителей начальных классов. Гуманитарные ведомости ТГПУ им. Л. Н. Толстого. Т., 2014. 116–130 с.
8. Погорелов А. Г. Экстремальная компетентность в профессиональной деятельности. Известия ЮФУ. Технические науки, 2006. № 13. 305–311 с.
9. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 року № 1556-VII Дата оновлення : 12.05.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 року №2145-VII Дата оновлення : 06.04.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
11. Сірко Р. І. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної

служби : дис. докт. псих. наук : 19.00.09. Хмельницький, 2019. – 482 с.

12. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 218 с.

13. Цільмак О. М. Компетентність фахівців кримінальної міліції в екстремальних ситуаціях. Актуальні проблеми психології. К., 2009. Т. 7, Вип. 20, Ч. 2. 228–232 с.

14. Чепелєва Н. В. Особиста підготовка практичного психолога в умовах вищого навчального закладу. Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти : матеріали метод. сем. АПН України 16 груд. 2004 р. / за ред. акад. С. Д. Максименка. К., 2005. 716 с.

15. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х. : Прапор, 2007. 640 с. (ISBN 966-7880-85-0)

16. Шарипов Ф. В. Профессиональная компетентность преподавателя вуза. Высшее образование сегодня. 2010. № 1

17. Шахматова О. Н. Личностно-ориентированные технологии профессионального развития педагогов профессиональной школы : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. УГ ППУ. 2000. 187 с.

18. Щенников С. А. Открытое дистанционное образование. Москва : Наука, 2002. 245 с.

19. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/competence>

20. Словник сучасної англійської мови Longman [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ldoceonline.com/dictionary/competence>

References:

1. Academic dictionary of the Ukrainian language. NAS of Ukraine. (2010). available at : <http://sum.in.ua/s/kompetentnyj>

2. Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language (with add. and speaker) (2005), compiled and Chairman Ed.V. Busel. K. – Irpin : Perun. p. 1728

3. Encyclopedia of Education. Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (2008), Head E 64 ed. V.G. Kremen. K. : Yurinkom Inter. p. 409, p.1040

4. Etymological Dictionary of the Ukrainian Language : in 7 vols. USSR Academy of Sciences. (1985). Institute of Linguistics named after O. O. Potebni; Redkol. O. S. Melnychuk (chief ed.), etc. K. : Nauk. opinion, Vol. 2, D – Koptsi. Ukl. : N. S. Rodzevich et al. p. 572

5. Winter, I. A. (2004). “Key competencies as an effective and targeted basis for competence in education”. M. : Research Center for Quality Training Specialists. p. 42

6. Markova, A. K. (1996). “Psychology of professionalism”. M. : International Humanitarian Fund “Knowledge”. p. 312

7. Pazukhina, S. V. (2014). “Empirical research of the level of formation of extreme competence in future teachers of primary classes”, Humanitarnye vedomosti TGPU them. L. N. Tolstoy. T. pp. 116–130

8. Pogorelov, A. G. (2006). “Extreme competence in professional activity”, Izvestiya UFU. Technical sciences. no. 13. pp. 305–311

9. On Higher Education : Law of Ukraine dated 01.07.2014 № 1556-VII, update date : 12.05.2022. available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

10. On Education : Law of Ukraine of 05.09.2017 №2145-VII, update date : 06.04.2022. available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

11. Sirko, R. I. (2019). “Theoretical and methodological bases of professional training of future psychologists of operational and rescue service” : dis. doct. crazy. sciences: 19.00.09. Khmelnytsky. p. 482

12. Dictionary of foreign words (2000), form. : S. M. Morozov, L. M. Shkaraputa. Kyiv : Naukova Dumka. p. 218

13. Tilmak, O. M. (2009). “Competence of specialists of criminal police in extreme situations”, Actual problems of psychology. Vol.7, Vip. 20, Part 2. K. pp. 228–232

14. Chepelieva, N. V. (2005). “Personal training of a practical psychologist in a higher educational institution”, Theoretical

and methodological problems of personality development in the system of continuous education : materials of the method. sam. APN of Ukraine 16 Dec 2004/edited by S. D. Maksymenko. K. p. 716

15. Shapar, V. B. (2007). "Modern expressive psychological dictionary". X. : Flag. p. 640 p. (ISBN 966-7880-85-0)

16. Sharipov, F. V. (2010). "Professional competence of the university teacher", Higher education today. no. 1

17. Shakhmatova, O. N. (2000). "Personality-oriented technologies of profess-

sional development of teachers of professional school" : dis... candidate of pedagogical sciences : 13.00.04. UH, PPU. p. 187

18. Puppy, S. A. (2002). "Open distance learning". Moscow : Science. p. 245

19. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. available at : <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/competence>

20. Longman Dictionary of Contemporary English. available at : <http://www.ldoceonline.com/dictionary/competence>

Стаття надійшла до редколегії 14.05.2022

Наукове видання

Щоквартальний науково-практичний журнал

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ**

2'2022

Редактор *О. В. Квасник*
Комп'ютерна верстка *І. С. Хряк*

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України: Серія КВ №5212 від 18.06.2001 р.

Підп. до друку 15.06.2022 р. Формат 60x84 1/8. Папір офсетний.
Riso-друк. Гарнітура Таймс. Ум. друк. арк 5,2. Наклад 300 прим. 1-й з-д 1-68.
Зам. № 68. Ціна договірна.

Видавець і видавництво
Видавничий центр НТУ "ХП",
вул. Кирпичова, 2, м. Харків-2, 61002

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5478 від 21.08.2017 р.